

HOCA AHMED YESEVİ

Doç. Dr. Recai AKYEL / E. VALİ

Yesevi'nin İslam'ı anlatmak için bulduğu yolun, seçtiği usulün aynı zamanda niteliği, içeriği ve uygulanış kıvamı önemliydi ve kişiyi hayrete düşürecek düzeyde muhteşemdi.

BAŞLARKEN

Bilinen ve yaygın ismiyle Yesevi, sözlerini, deyişlerini, söylerken kendisini, Kul Hoca Ahmed olarak tanımladı." Kul Hoca Ahmed ismim, Türkistan'dır ilim benim", dedi, Kendisine göre; kuldu, hocaydı, Ahmed'di ve Türkistanlıydı. Bu tanımlama aslında, kendisini en güzel şekilde tanıtmaktaydı. Bu tanımlama, kendisinin yaşam öyküsünün de hem simgesi hem de özetiymi. Zaman ve düşünce olarak arkasından gelenler ve takipçileri, Onu farklı isimler ile tanımladılar ve andılar; Hoca Ahmed Yesevi, Hazret Sultan Ahmet Yesevi, Ulu Pir Ahmed Yesevi, Hazreti Sultan Yesevi, Pir-i Türkistan, Hazret-i Türkistan, İkinci Ahmed.

Sözlerini, deyişlerini ise hikmetler olarak isimlendirdi. Kul Hoca Ahmed'in sözleri, deyişleri gerçekten hikmetler ile doluydu ve bu isimlendirmeyi hak ediyorlardı. Hikmetleri her kim duyuyorsa veya okuyorsa muhakkak nasipleniyordu. O'nun hikmetleri ise; Yesevi Hikmetleri, Divan-ı Hikmet, Akıl Kitabı, Medine'de Muhammed, Türkistan'da Hoca Ahmed isimleri ile derlendi, yayımlandı, kitaplaştırıldı.

Kul Hoca Ahmed, önemli bir şahsiyettir. Kendisi hakkında çok şeyler söylenebilirdi ve söylendi de. Ayrıca, söylediklerinin, hikmetlerinin yorumları yapılabilir; hareketi hakkında değişik açılardan değerlendirmeler olabiliirdi, aslında bugüne kadar da bunlar yapıldı. Bu yazıda da, Kul Hoca Ahmed hakkında değerlendirmeler yapılması çabası bulunmaktadır. Yapılan değerlendirmelerin, her

Fotoğraf Kaynak: <https://www.insaniyet.net/pir-i-turkistan-hoca-ahmed-yesevi/>

yapan kişiye göre özgün olacağı takdir edilmelidir. Tek kaygımız, hazrete saygısızlığın olmaması ve yanlış bilgilendirmenin yapılmamasıdır. Bu niyetle yazılan bu yazıda kendisinden söz edilirken, gönül Kul Hoca Ahmed isimlendirmesinden yana olduğu halde, kısa ve yaygın olması nedeniyle, yazıda Yesevi isimlendirmesi tercih edildi.

YESEVİ BİR İSLAM TEBLİĞCİSİDİR

Yesevi'nin yaşamına bir bütün olarak bakıldığı zaman, kendisini temelde ve aslında bir yönden değerlendirmenin daha doğru olacağını fark etmek mümkün görünmektedir. Yesevi'nin söz edilebilecek değişik türden tüm özellikleri içerisinde, Yesevi'nin birincil misyonunun, İslam tebliğcisi olduğu anlaşılmaktadır. Yesevi'nin yaşamı boyunca çabası, İslam'ı anlatabilmektir. Hikmetlerdeki tüm sözlerin ve manaların ilahi mesajdan kaynaklandığı kolayca anlaşılmaktadır. Yesevi'nin en belirgin yönü,

Yesevi, uygun ve kültürlü bir aile ortamında doğmuş ve iyi bir İslami eğitim almıştı. İslam'ın tebliği çabalarını kendisine misyon olarak benimsemiş ve yaşam tarzı haline getirmişti.

kendine ait özgünlüğü içinde, İslam'ı anlatmak için uyguladığı yöntemiydi. Yesevi'yi ululaştırın asıl ve temel konu, O'nun İslam'ı anlatmak için tuttuğu yol ve uyguladığı usuldü. Yesevi'nin büyüklüğünün anlaşılmasında, bu yöntemin ve yolun anlaşılması ve öneminin kavranması asıl meseleydi. Bu asıl mesele yanında Yesevi ile ilgili diğer değerlendirmeler tali ve sıradan kalmaktadır. Bununla birlikte Yesevi, edebiyat, şiir ve sanat gibi değişik açılardan da incelenebilmektedir. Hikmetlerin söz ve mana olarak gerçekten hikmetler ile dolu olduğu gerçeği dinlenerek ve okunarak anlaşılmalıdır.

Yesevi'nin İslam'ı anlatmak için bulduğu yolun, seçtiği usulün aynı zamanda niteliği, içeriği ve uygulanış kıvamı da önemliydi ve kişiyi hayrete düşürecek düzeyde muhteşemdi.

Yesevi, genelde Turan illerinde, özelde ise Türkistan bölgesinde İslam'ın doğru ve iyi anlaşılmasında Yüce Allah'ın o bölgelere ve topluluklara gönderdiği bir ikramıydı, bir rahmetiydi. Yesevi Hikmetlerinde iki amacın olduğu anlaşılmalıdır. Birincisi; Yüce Allah'ın ilahi mesajını, İslam Dinini izah etme ve öğretme amacı; ikincisi ise kişilerin nasıl Müslüman olarak yaşayabileceğinin izahını yapma amacıydı.

Yesevi, İslam Dininin temellerini genel hatlarıyla, anlaşılabilir düzeyde, basit şekilde ve şiirsel bir formatta anlatmış; bu şiirleri, deyişleri talebeleri vasıtasıyla çevreye taşınmış, dilden dile yayılmış; bozkırda, obada, köyde, kentte, aşıkların yanı sıra; erkeklerin ve kadınların, yaşlıların ve gençlerin, zenginin ve fakirin dillerinde yer etmiş; kulaktan kulağa geçmiştir. Böylece, toplulukların her kesimi için geçerli ve uygun olan şiirsel yolla ve şiirsel anlatım yoluyla İslam'ın anlatımı, tebliği geniş kitlelere ulaştırılmıştır.

Türkistan bölgesinde, bozkırdaki konar göçerlere, yörüklere, obada yaşayanlara, köyde ve kentte oturanlara İslam'ı anlatmanın en iyi yolu şiirsel olarak şiirsel anlatımdı. Bu yöntem, zamanın, coğrafyanın, yaşam tarzının ve kültürünün şart-

larına ve ruhuna en uygun bir yöntemdi. Bölgede Manas söyleme, aşıkların dolaşması, şiirsel anlatım kültürünün yaygınlığı Yesevi'nin deyişlerinin, şiirlerinin ve Hikmetlerinin insanlar arasında yayılmasını kolaylaştırıyordu.

İslam dini, bölgeye yeni bir din olarak gelmişti, dinin kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve hadisler Arapçaydı; ayrıca tercüme ve tefsirler ekseriyetle Arapça ve Farsçaydı. Halk Arapça ve Farsça bilmiyordu; ayrıca İslam'ı Türkçe anlatan kişilerin sayısı da azdı, yazılı kaynak ise-yok denecek kadar az ve yetersizdi. İnsanlara anlattıkları dilden İslam'ı ulaştırma kaynakları kıt; böylesine bir ortamda Yesevi'nin uyguladığı şiirsel formatta İslam'ı anlatma yolunun son derece mantıklı ve yerinde bir altın vuruş olduğu anlaşılmalıdır.

Fotoğraf Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_Yesev%C3%AE

Yesevi'nin İslam'ı şiir ve deyişler formunda, halkın anlayabildiği bir dilde talebeleri aracılığı ile çevreye ulaştırması; çevrede bu şiir ve deyişlerin âşıklar ve kişiler tarafından kulaktan kulağa, halk arasında dolaştırılması usulünün üç niteliği vardı; bu üç nitelik sayesinde Yesevi'nin tebliğ metodu başarılı oldu.

Birincisi, Yesevi, Kur-an'ı Kerim ve sünnete dayalı saf ve gerçek İslam'ı çok iyi ve doğru olarak öğrenmişti, konulara hâkimiyet derecesinde biliyordu, Hakkal Yakın derecesinde inanmıştı ve ihlasla İslam'ı yaşıyordu. Yesevi deyişlerinde, iman, amel, şeriat, tarikat ve hakikat birlikteliğini sunuyordu. İkincisi, Yesevi kişilerin anlayabilmesi için İslam'ın konularını temelden ve genel hatlarıyla, oldukça basit ve kolayca anlaşılabilir düzeyde şiirleştiriyor ve Hikmetler ismiyle deyişler halinde dile getiriyordu. Şifahi olarak şiirler formatında, deyişlerin dilden dile doğru ve anlaşılır nitelikte aktarılabilmesi için konuların genel, temel, basit düzeyde ve anlaşılabilir kalıpta olması gerekiyordu. Anlaşılması zor, karmaşık ve karışık konuların şifahi doğru aktarımında sorunlar yaşanabilmektedir. Üçüncüsü; Yesevi Hikmetlerinde, şiir formatındaki deyişlerinde Türkistan halkının bildiği, anladığı dili kullanıyordu. Yesevi, Arapçayı ve Farsçayı ve hatta ağdali dili çok iyi bildiği halde; Hikmetlerinde dilin oldukça basit, sade ve anlaşılır formatını kullanıyordu.

Türkistan'da ve Turan illerinde İslam'ın aslına uygun ve doğru anlatılmasında, anlaşılmasında, yayılmasında ve günümüze değin devamında halkın dilinde dolaşan Yesevi Hikmetlerinin büyük emeği ve rolü vardır.

Yesevi, uygun ve kültürlü bir aile ortamında doğmuş ve iyi bir İslami eğitim almıştı. İslam'ın tebliği çabalarını kendisine misyon olarak

benimsemiş ve yaşam tarzı haline getirmişti. Yesevi, Yesi şehrinde kurduğu dergâhının yanı sıra da düzgün bir aile yaşantısına sahipti. Yesevi Hikmetleri Türkistan'da ve Turan illerinde kulaktan kulağa yayıldı, gönülden gönüle girdi. Yesevi Hikmetleri, asırlar boyu halkın manevi direncinin en büyük gücü haline geldi. Hikmetler ile dolu olan, Hikmetleri her dinleyen ve her okuyan kendince nasibini aldı.

YESEVİ KÖKLÜ BİR İSLAMİ EĞİTİM ALMIŞTIR

Yesevi, Sayram yerleşim biriminde 1093 yılında doğdu, 73 yıl yaşadı, 1166 yılında Yesi şehrinde öldü. Yesevi, Yesi'deki dergâhının, çilehanesinin yakınında defnedildi. (Yesevi'nin doğum yılı ve yaşı hakkında rivayetlerin farklı olduğunu da belirtmek gerekir.) Yesevi, çocukluğunun ilk yıllarından itibaren İslami eğitim alma imkânına sahip olmuştur. İlk İslami eğitimini, bölgenin ünlü âlimlerinden olan babası Şeyh İbrahim'den aldı. Yesevi, müteakiben, yine bölgenin diğer bir ünlü âlimi olan Şehabeddin İsficabi'den İslami dersler almaya devam etti. Yesevi, müteakiben Otrar vilayetinin ünlü mutasavvıf alimi Arslan Babad'dan dersler aldı.

Yesevi, İslami anlayışın, İslami yaşamın ve İslami kültürün egemen olduğu bir çevrede doğmuştu ve ailesi ve yakın çevresi İslami konulara vakıf alim ve mutasavvıf kişiler ile doluydu. Yesevi, çocukluk ve gençlik yıllarında berrak zihinle temeli sağlam bir şekilde İslami konularda eğitimini aldı. Yesevi, yakın çevresindeki âlim ve mutasavvıflardan alabileceği eğitimleri aldıktan sonra, bu hususta yoluna devam etti. İslam Dini ile ilgili eğitim veren dönemin ünlü, saygın ve yetkin medreselerinin bulunduğu Buhara ve Semerkant vilayetlerine gitti. Bu

Yesevi, İslami anlayışın, İslami yaşamın ve İslami kültürün egemen olduğu bir çevrede doğmuştu ve ailesi ve yakın çevresi İslami konulara vakıf alim ve mutasavvıf kişiler ile doluydu.

bölgede bulunan medreselerde İslam Dini ile ilgili eğitimler aldı.

Buhara'da Yusuf Hemadani ile karşılaştı, O'ndan dersler aldı, O'na intisap etti. Hemadani'nin ölümünden sonra Yesevi, üçüncü halifesi olarak, dergâhın sorumluluğunu üstlendi; bu durum Yesevi'nin İslami konulardaki derinliğini ve çevresinde kabullenildiğini göstermektedir. Yani Yesevi'nin İslami konulardaki vukufyeti Hikmetlerde işlediği konuların düzeyinden kat kat fazlaydı. Yesevi, bilerek ve isteyerek Hikmetlerdeki konuların içeriğini ve düzeyini belli düzeyde tutmuş; sıradan kişilerin İslam'ı daha iyi anlayabilmelerini sağlayıcı nitelikte Hikmetleri dillendirmeyi tercih etmiştir.

Yesevi, belli süre sonra, Hamedani dergâhının sorumluluğunu bıraktı ve Yesi şehrine döndü. Yesi'de yerleşim yerlerinin yakınına dergâhını kurdu, İslam'ın tebliğine başladı. Yesevi, dergâhını kurduğunda, hali hazırda, İslami eğitimini güçlü bir şekilde almıştı; bu eğitime dayalı olarak, Kur'an, hadis, şeriat, hakikat, dinin zahiri kurallarına ve ibadetlerine önem veren bir tasavvuf anlayışı çerçevesinde İslam Dinini anlatma çabası içine girmişti. Yesevi, çizgisini Hikmetlerinde dile getirmiştir; "geçti ömrüm Şeriata yetemedim; Şeriatsız tarikata geçemedim, ha-

Yesevi, Peygamber yaşı olarak nitelendirdiği altmış üç yaşına geldiğinde, yer üstünde yaşamama sünnetine uyararak, yerin altına indi. Yer altında talebeleri ile birlikte sohbet edebileceği mescidin ve yaşam alanının yanı sıra, kendisi için de, bir halvethane oluşturdu; bu halvethanede inzivaya çekildi.

kikatsiz marifete batamadım; sarp yoldur, pirsiz nasıl geçer dostlar.’’

Yesevi'nin,, Yesevi Hikmetleri'nin yanı sıra; Fakr-name, Risale der Adab-ı Tarikat ve Risale der Makamat-ı Erbain isimli eserleri de bulunmaktadır. Yesevi Hikmetleri ile Yesevi Hikmetlerinin mensur bir mukaddimesi olan Fakr-name Çağatay Türkçesi ile yazılmış olup; Yüce Allah'ın ilahi mesajlarının genel anlamda açıklanması ve anlatımıyla ilgilidir. Diğer iki eser ise, Farsça yazılmış olup; dört kapı öğretisini oluşturan, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat üzerindedir. Ayrıca, tarikat adabı, tarikatın makamları, mürid ile mürşit ilişkisi, dervişlik, ilahi aşk gibi konular ile daha has ve daha derin konuları içermektedir. Tüm bunlar, Yesevi'nin İslami konulardaki vukufiyetini ve derinliğini göstermektedir.

YESEVİ SAYGIN BİR YAŞAM SÜRMÜŞTÜR

Yesevi, dergahını Yesi'de hanelerin bulunduğu, insanların yaşadığı yerleşim yerlerinin yakınında kurdu. İnsanların dergâha kolayca gidip

gelmelerini kolaylaştırdı. Kendisi tahtadan yontarak yaptığı kaşık ve keççeleri satarak geçimini sağladı. Evlendi, bir oğlu, bir kızı oldu. Oğlu İbrahim erken yıllarda vefat etti, Yesevi'nin nesebi kızı Gevher Hanım soyundan devam etti.

Yesi'de yerleşen ve yaşayan Yesevi, günlük yaşamında zamanını üçe ayırdı. Üçte birlik kısmında, Müslüman bir kul olarak ibadet ve zikirle meşgul oldu. İkinci kısmında, İslam'ın tebliğini sürdürecektir olan talebelerine, zahiri ve batını ilimleri öğretti. Üçüncü kısmında ise, bir aile reisi olarak hanesini geçindirmek için, alın teri ile geçimini sağlamak üzere, tahta kaşık ve keççe yaparak bunları sattı.

Yesevi, Peygamber yaşı olarak nitelendirdiği altmış üç yaşına geldiğinde, yer üstünde yaşamama sünnetine uyararak, yerin altına indi. Yer altında talebeleri ile birlikte sohbet edebileceği mescidin ve yaşam alanının yanı sıra, kendisi için de, bir halvethane oluşturdu; bu halvethanede inzivaya çekildi.

Yesevi, halvethanesinde inzivaya çekildikten sonra, Hikmetleri dile getirdi. Dervişler Yesevi'nin dile getirdiği Hikmetleri yazıya döktüler. Yazıya dökülen bu Hikmetler yine talebeleri tarafından dışarıya, çevreye duyuruldu. Hikmetler, müritler, talebeler, âşıklar, ozanlar, kişiler tarafından dilden dile, gönülden gönüle, kulaktan kulağa yayılıp gitti.

Vezinli ve kafiyeli ozan sağularına alışkın Türkistan obalarının, yine vezinli- kafiyeli, hatta müzikal makamlarla okunan Yesevi Hikmetlerini benimsemeleri zor olmadı. Hikmetlerdeki dilin sadeliği, şiirselliği ve niteliği kişileri cezbediciydi. İlerleyen zamanlarda Yesevihanlar, Hikmethanlar, Yesevi Hikmetlerini söyleyerek, şifayı yolla Turan diyarında yaşatmışlardır.

Türkistan'da, Kazak, Kırgız, Özbek çadırlarında Yesevi Hikmetleri okunmuş. Fergana Vadisinde kadınlar Hikmetleri çağırılmışlardır. Hatta İstanbul'daki Özbek Tekkesinde, Nakşiler arasında da Hikmetler söylenmiştir. Turan illeri Hikmetler ile şenlenmiştir. Yesevi'den sonra Yeseviyye Müritleri, Yesevi Hikmetlerini söylemişler; bunun yanı sıra, kendileri de Hikmetlere benzer türden yeni deyişler eklemişlerdir. Örneğin, Süleyman Bakırganı'nın Hikmetlere benzer söyledikleri "Bakırgan Kitabı" ismiyle ortaya çıkmıştır.

YESEVİ VE MÜCADELESİ DOĞRU ANLAŞILMALIDIR

Yesevi, İslami eğitimin alınabileceği bir ortamda, çevrede doğmuştu ve çocukluğunun erken devrinden itibaren İslam Dini eğitimini doğru ve doyurucu düzeyde almıştı. Yesevi, İslami kaynaklara ulaşabilecek düzeyde Arapça ve Farsça biliyordu. Ayrıca, Buhara ve Semerkand Medreselerinde de İslam Dini ile ilgili eğitimler almıştı. Yusuf Hemadani gibi bir İslam âlimi ve mutasavvıfından dersler almıştı. O'na intisap etmiş, O'nun halifesi olmuştu. Onun medresesinde, dergâhında sorumluluklar almıştı. Yesevi, müteakiben Yesi'de kurduğu kendi dergâhında ihlaslı Müslüman bir yaşam tarzı sürdürüyordu, talebeleriyle, müridleriyle İslami konularda sohbetler ediyordu. Yesevi, İslam Dini ile ilgili konulara, biraz önce ifade ettiğim vukufiyet çerçevesinde oldukça yetkin, bilgi sahibiydi. Yesevi, bu donanım ve kapasite ile Hikmetlerini dile getirmişti.

Yesevi, Hikmetlerini, deyişlerini dile getirirken, bilinçli bir tercihle Hikmetlerin usulde ve esasta çerçevesini belirlemişti ve bu belirlemeye uygun bir formatta Hikmetlerini dile getirdi. Yesevi Hikmetlerinin amacı; Türkistan bozkırlarındaki göçerlerin, obalardaki oturanların, yörüklerin

yeni din İslam'ı anlamalarını sağlamaktı. Bunun yolu ise, İslam'ın anlatımı usulünde; bozkırlardaki yürük, göçebe ile obada oturan, köyde ve kentte yaşayanların anlayabileceği basit, sade, anlaşılabilir bir dil kullanılmaktı. Bu bağlamda ağdalı ve teknik terminolojiden sakınmaktı. İslam mesajını bozkır ve oba halkına şiirsel ifadeler yoluyla insanlara ulaştırabilmektir. İslam'ı anlatırken esasta ise; göçebelere, obada oturanlara, köyde, kentte oturanlara, yeni dini, İslam'ı, temelde ve genel hatlarıyla, kolayca anlatabilmektir. Sözün hülasesi; Hikmetlerde genelde İslam anlatılmıştır, anlatımlar da genel, basit, sade ve yalın ve anlaşılır düzeyde olmuştur. Yesevi, bu amaca odaklanmış, bu usulde ısrarcı olmuştur. Hikmetlerin usulde ve esasta bu çerçevesinin dışına çıkmamıştır.

Yesevi, Arapça ve Farsça bildiği halde, Türkistan halkına yönelik olarak, Arapça veya Farsça konuşarak veya yazarak dikkatini dağıtmamış, gücünü ve enerjisini bölmemiştir. Ayrıca, Hikmetlerin genel ve basit anlatımlarının olmasının yanında, dergahında ilim ehliyle, talebeleriyle İslami konuları daha derinden, daha detaylı nitelikte konuşmuşlardır. Bu gerçeklikten habersiz bir şekilde Hikmetlerin değerlendirilmesi yanlış olur.

Yesevi, dile getirdiği Hikmetlerinin ne olduğunu ve kaynağının nereden geldiğini zaman zaman dile getirmiştir; Hikmetlerin kaynağı, Allah, Peygamber ve Ariflerdir.

*Haktan işitip bu sözleri dedim ben işte,
Hak Mustafa öğüdünü işitip dedim ben işte,
Ariflerden işitip bu sözü, söyledim ben işte.*

Hikmetlerde işlenen konular İslam ile ilgiliydi, geneldi, basit anlatımlıydı. Bozkırda, obada, köyde ve kentte kadın ve erkek, genç ve ihtiyar her

kişi Hikmetleri anlayabiliyordu ve dilden dile tekrarlanabiliyordu. Aşagıda verilen Hikmetlerin değişik kıtalarından alınan bazı örneklerinde, İslami konuların anlatımında sadelik, genellik ve anlaşılabilirlik olduğu belirgindir.

Gelin dostlar, Allah zikrini daima söyleyin,

Ey dostlar, bildireyim Hakk Resulden,

Hakka yanıp mümin olsan, ibadet eyle,

Lanetli şeytan size düşman, hazır olun,

Yalancıya cennet yoktur, vallahi O'na.

Hikmetlerde genelde İslam itikadının ve amellerin, ibadetlerin ve iyi davranışın yanı sıra bazı tasavvufi konulara da yer verilmiş ve işaret fişeği olarak aslında başkaca konuların da var olduğunun bilinmesi istenmiştir.

"Aşk sırrını beyan eylesem aşıklara;

Takat eylemeyip başını alıp gider dostlar;

Dağa, taş başını vurup, şuur-suz olup;

Çoluk-çocuk, ev-barktan geçer dostlar."

Hikmetlerde, ayrıca; Hallac-ı Mansur ve Mansur'un hallerinden bahsedilmiş, Enel Hak deyişi işlenmiş, Hızır ve İlyas himmetlerinden söz edilmiştir.

Dergahlarda sohbetlere önem verilmiş; kişilerin sohbetlere katılımı teşvik edilmiştir. Ayrıca, dergahlarda Erre (testere) zikri icra edilmiştir.

KERAMETLER VE MENKİBELER DOĞRU ANLAŞILMALIDIR

Yesevi'nin anlaşılmasında, yaşadıkları, yaşam tarzı, tebliğ usulü, ihlasi

ve sebatının genel hatlarıyla somut anlatımı önemli bir husustur. Yesevi gibi önemli kişilerin, Allah'ın veli kullarının övgüsünü, methini yaparken; bazen bu kişiler ile ilgili kerametlere ve doğaüstü davranışların anlatımına ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa Yesevi gibi Allah'ın veli kullarının, önemli şahsiyetlerin zaten yaşam tarzları, verdikleri mücadeleler, fedakârlıkları ve başarıları onlar için yeterince kanıt, referans ve hatta keramet sayılmalıdır.

Yesevi'nin kulaktan kulağa, dilden dile, gönülden gönüle yayılan Hikmetleri, kendisinin altmış üç yaşından itibaren ölüncüye dek yerin altında, inzivaya çekilmesi, Yesevi'nin başta Türkistan olmak üzere, Turan illerinde günümüze değin etkisinin sürmesi aslında başlı başına birer keramettir. Saydığım bu somut gerçeklikler var iken; ayrıca Yesevi'nin büyüklüğünün, Allah'ın veli kulu olduğunun ispatı için ayrıca kerametler arama, menkıbeler bulma ihtiyacına özenle ve dikkatlice yaklaşılmalıdır. Yesevi'nin çevresi tarafından dile getirilen doğa üstü davranışlar, olağan dışı menkıbeler, normalin dışındaki kerametlerin izahı ve tevili yapılmalı; bazen bazı kişilerin zihinlerinde, anlatılanların doğruluğunu gölgeleme ve lekeleme riski giderilmelidir. Aksi bir durumda, anlatılan menkıbelerin ve kerametlerin olabirliği hususunda zihinlerde oluşan şüpheler, Yesevi'nin tebliğ usulünü, Yesevi Hikmetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Zira, kerametleri ve menkıbeleri anlamlandırmak, belli bir ilmi düzeyi, belli bir imanı, belli bir tasavvufi anlayışı gerekli kılmaktadır. Menkıbelerin zahiri anlamlarının yanı sıra veya dışında, batini yorumları veya metafor oluşları veya bir mesaj, bir anlam içerdikleri, gibi nedenlerle menkıbeleri anlamak her kişinin yetkinliği dahilinde değildir. Has daire dışında olanlara

Yesevi Hikmetleri,
Türkistan'da ve Turan
illerinde kulaktan
kulağa yayıldı,
gönülden gönüle girdi,
dilden dile söylendi.
Yesevi Hikmetleri,
asırlar boyu
Türkistan'da ve Turan
illerinde halkın manevi
direncinin en büyük
gücü haline geldi.

ve genel okuyucu kitlelere, maddi olgulara dayalı bilgilerin verilmesi ile iktilfa edilmesi daha uygun görünmektedir.

YESEVİ HİKMETLERİ OKUMA REHBERİ HAZIRLANMALIDIR

Öncelikle, Yesevî'nin söylediği deyişlerin, Hikmetlerin günümüz dillerine doğru tercümesi yapılmalıdır. Tercüme yapanların hem o günün dilini, Hikmetlerin yazım dilini iyi bilmeli, hem Yeseviyye terminolojisini, dini ve tasavvufi kavramları iyi bilmeli, hem de günümüzün kullanılan dilini iyi bilmelidir. Bu unsurlar çerçevesinde, Yesevi Hikmetleri, günümüze aktarılmalıdır.

Yesevi Hikmetlerinin tasnifi ve dizilimi belli bir pedagojik anlayışla ve belli bir mantık silsilesine uygun yapılmalıdır.

Hikmetlere sonradan yapılan eklemeler doğru bir şekilde tespit edilmeli ve Hikmetlerden çıkarılmalıdır. Hikmetler okunurken bazı eklemeler kolayca anlaşılmalıdır. Görünüşte dile kolay, kulağa hoş, ruha iyi gelen deyişler bile olsa, tüm sonradan eklemeler çıkarılmalıdır. Zira,

Fotoğraf Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed_Yesev%C3%AE

eklemeler, Hikmetlerin özgünlüğünü ve niteliğini bozmaktadır. Ayrıca, bölgedeki Manas söyleme geleneği ve yeteneği, Hikmetlere sonradan eklemeleri kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Bazen Yesevî'nin ağzından, bazen kendi ağzlarından eklemelerde yapılan abartılar, Hikmetlerin hikmetini gerçekten gölgelediği unutulmamalıdır.

Hikmetlerde yer alan keramet ve menkıbelerin amacına uygun, akli ve gönlü ikna edici düzeyde anlatımı, meali, tefsiri ve tevili yapılmalıdır. Zira kerametleri ve menkıbeleri anlamlandırmak, belli bir ilmi düzeyi, belli bir imanı, belli bir tasavvufi anlayışı gerekli kılmaktadır. Kerametlerin ve menkıbelerin zahiri anlamlarının yanı sıra veya dışında, batini yorumları veya metafor oluşları veya bir mesaj, bir anlam içerdikleri, gibi nedenlerle menkıbeleri anlamayı kolaylaştırmak faydalı olacaktır.

Yesevi Hikmetleri değerlendirilirken, Yesevî'nin hikmetler ile ilgili bilinçli tercihi göz ardı edilmemelidir. Hikmetlerin amacı; İslam'ın bozkırdaki göçerlere, obada oturanlara, köy ve kentte yaşayanlara İslam'ı anlatmak ve aktarabilmektir. Bu amaçla dillendirilen Hikmetlerin kapsamı ve içeriği ise, İslam'ın

genel hatlarıyla, temel konularının anlaşılabilir düzeyde basit bir şekilde anlatılmasıydı. Yesevî'nin Arapça ve Farsça dillerine vakıf olmasıyla birlikte, İslami konulara daha derin ve teferruatıyla vakıf olduğu unutulmamalıdır. Yesevi ve talebeleri, zaten İslami konuları daha deruni ve geniş boyutta dergâhlarında konuşuyorlardı.

Tercümesinin aslına uygun ve anlaşılabilir düzeyde doğru yapıldığı, sonradan yapılan eklemelerin çıkarıldığı ve temizlendiği, tasnif ve düzenlemesinin pedagojik ölçülere uygun oluşturulduğu Divan-ı Hikmet derlemesinin, kitabının doğru okunabilmesi ve doğru anlaşılabilmesi için de; ayrıca izahatların yapılması, ek bilgilerin verilmesi, kavramların anlamlarının ifade edilmesi, okuyucular için hem gereklidir, hem de faydalı olacaktır.

GÜNÜMÜZE DEĞİN YESEVİ HİKMETLERİ ETKİLİ OLMUŞTUR

Yesevi Hikmetleri, Türkistan'da ve Turan illerinde kulaktan kulağa yayıldı, gönülden gönüle girdi, dilden dile söylendi. Yesevi Hikmetleri, asırlar boyu Türkistan'da ve Turan illerinde halkın manevi direncinin en büyük gücü haline geldi. Rus

ve Çin baskılarına karşı Yesevi'nin Hikmetleri halkın maneviyatını ve manevi yaşamını ayakta tutan bir enerji kaynağı oldu. Şifahi yolla ve şiirsel formatta Hikmet deyişleri, İslam'ın nesilden nesile aktarılmasını bu bölgelerde kolaylaştırdı. Rus ve Çin gibi maneviyat sevmeyen yönetimlerin hikmetlerin söylenmesine ve manevi enerji kaynağı olmalarına karşı yapabilecekleri maddi bir şey, alabilecekleri somut tedbirleri yoktu. Zira, kişiler bulun-

dukları yerlerde, şifahi olarak söyleyip duruyorlardı.

Günümüzde de Yesevi'nin, başta Türkistan olmak üzere, diğer Turan illerinde de halen etkinliğini ve saygınlığını koruduğunu gözlemleyebilmekteyiz. Kazakistan'da ve Özbekistan'da kimin yolu eski adıyla Yesi şehrine, şimdiki adıyla Türkistan vilayetine düşerse, muhakkak surette Yesevi Türbesini ziyaret etmektedir. Kazakistan'da yeni göreve başlayan devlet adamlarının yaptığı ilk işler-

den biri; Yesevi Türbesini ziyaret etmektir. Bu ziyaretlerin eskiden beri sürdüğü de rivayet edilmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı tarafından, Yesevi Türbesinin bulunduğu Yesi şehrinin yer aldığı Türkistan vilayeti, Türk Dünyasının manevi kentlerinden kabul edilmiştir. Yesi şehrinde kurulu bulunan Ahmet Yesevi Üniversitesi, başta Türkiye ve Kazakistan olmak üzere tüm Turan ülkelerinin manevi birliğine, ortak dil ve kültür oluşumuna katkı sağlamaktadır.

BİTİRİRKEN

Yesevi yaşadığı zamanın bir İslam Dini tebliğcisidir. Yesevi, günümüze kadar etkisini sürdürmüş bir İslam alimi, bir rehber ve bir mürşiddir. Yesevi, nihayetinde bir mutasavvıf, kendi adıyla anılan Yeseviyye tarikatının kurucusudur. Yesevi, sohbetlerinde ve söylemiş olduğu Hikmetlerinde anadili Türkçeyi kullanarak geniş kitleleri etkileyen ilk Türk mutasavvıfıdır.

Yesevi hikmetlerini okuyabilmek ve hikmetleri dile getiriliş amacına uygun anlayabilmek için özel çalışmalar ve çabalarlar gerekmektedir. Birincisi, mevcut tercümele- rin gözden geçirilmesi; günümüz dillerine ve anlayışına uygun, anlaşılabilir yeni tercümelerin yapılması, ikincisi Yesevi Hikmetlerinin aslına sonradan eklenen her türlü eklemelerin belirlenerek çıkarılması; üçüncüsü ise Yesevi

Hikmetlerini Okuma Rehberi hazırlanmalıdır. Bu rehber, Hikmetleri okumayı ve anlamayı kolaylaştırıcı usul ve esasları içermeli; izahatlarda bulunmalıdır. Hikmetlerde yer alan kerametlerin ve menkıbelerin izahı ve tevili yapılmalıdır. Yesevi Hikmetleri, gerçekten hikmetler ile doludur; her dinleyene ve okuyana kapasitesine göre nasibini vermektedir.

Kendi betimlemesiyle Kul Hoca Ahmed, bizler için önemli bir yaşam kaynağı ve kimliğimizin ve medeniyetimizin oluşumunda maya olan ve halen üzerimizde fikriyatıyla etkili olan muhteşem bir kişiliktir. Yesevi Hikmetleri, kişinin iyi bir Müslüman olarak yaşayabilmesi için; inanç, amel, ahlak, davranış ve toplumsallık boyutlarıyla içerdiği anlatımlarıyla, bizlere yol göstermekte ve ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Khoca Akhmet Yassawi, 2018, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını, editör Prof.Dr. Necdet Tosun.

Ahmey Yesevi, 2015, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını, editör Prof. Dr. Necdet Tosun.

Hoca Ahmed Yesevi, Divan-ı Hikmet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, Ankara, Dr. Hayati Bice.

Prof. Dr. Musa Yıldız, Ahmet Yesevi üzerine söyleşi ve anlatımı, TV programı.

Ahmed Yesevi Kimdir? Ahmet Yesevi Üniversitesi, <https://www.ayu.edu.tr>

Ahmed Yesevi, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr>

Ahmed Yesevi Kimdir? Hayatı, Eserleri, Hikmetleri, Türk edebiyatı org

Ahmed Yesevi ve Düşüncesi, İbrahim Agah Çubukçu, <https://dergipark.org.tr>

Ahmed Yesevi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr>

Ahmed Yesevi Kimdir? İlim ve Medeniyet, <https://www.ilmivedeniyet.com>

Geçmişden Geleceğe Hoca Ahmed Yesevi, isamveri.org

Hoca Ahmed Yesevi Bibliyografyası, Milli Kütüphane, <https://www.millikütüphane.gov.tr>

Pir-i Sultan Hoca Ahmed Yesevi Kitabı tanıtımı, Türk Ocakları.

Tarihten Günümüze Ahmed Yesevi, Mehmet Demirci, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 434, 1999.

Güngör, Zülfikar (2018), 2. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri, Ahmed Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi No 54, Ankara.

Güngör, Zülfikar (2019), Divan-ı Hikmet Sohbetleri, Ahmed Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi No 46, Ankara.

Türkistan saha araştırması, Hoca Ahmet Yesevi ve Arslan Baba incelemeleri, Mayıs 2024.